

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

THIRRING Gusztáv

Újabb adatok Magyar László életrajzához

Eredeti közlés/Original publication:

Földrajzi Közlemények, 1888, 16. évf., 333–344. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.000.174

Dátum/Date: 2012. november/November 27.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

Thirring Gusztáv: Újabb adatok Magyar László életrajzához,

AHU MATT, 2012, **pp. 1–11. old.**, No. 000.000.174, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Hazai nagyobb könyvtárakban

Kulcsszavak/Key words

magyar afrikanisztika, Magyar László dél-afrikai utazásai, Magyar László első útja (1849–1851), Magyar László második útja (1851–1854), Magyar László levele a benguelai kormányzóhoz (1854), Bihé, afrikai földrajzi nevek problémái, az afrikai földrajzi helyek területi megjelölésének problémái,

Hungarian African studies, South African journeys by Ladislaus Magyar, first African journey of Ladislaus Magyar (1849–1851), second African journey of Ladislaus Magyar (1851–1854), letter of Ladislaus Magyar to the governor in Benguela (1854), Bihé, problems of African geographical names, problems of areal indication of African geographical locations

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

ÚJABB ADATOK MAGYAR LÁSZLÓ ÉLETRAJZÁHOZ

(Előadatott a márczius 22-iki ülésen)

Thirring Gusztáv

Közel 24 éve, hogy egyetlen afrikai utazónk, ki a felfedező utazó nevét megérdemli, Magyar László, Dél-Afrika nyugati partján, Afrikában tartózkodásának 17-ik évében elhunyt. Azon negyed században, mely halála óta letelt, egymást érték a nevezetes utazások s felfedezések Dél-Afrika belsejében s eme nevezetes, sok tekintetben epochális felfedezések mellett Magyar László tudományos működése és érdemei mind jobban háttérbe szorultak, s az a kevés, mit a felfedezések története róla feljegyzett, napról-napra jobban elhalványul s feledésbe merül. Pedig ha valaki, úgy Magyar László megérdemli, hogy vele behatóan foglalkozzunk. Életének viszontagságairól keveset tudunk s az a kevés sincs még teljes képpé összeállítva, melyből egész működéséről fogalmat alkothatnánk: a külföldnek éppenséggel nincs tudomása ama, levelekben és értekezésekben szétszórt adatokról, melyekből Magyar László életrajzát s ö s s z e s afrikai utazásainak térképét nagyjából legalább összeállíthatjuk; semmiféle térképen nem találjuk Magyar későbbi (1851 után megtett) utazásait bejegyezve, pedig irataiból azok idejét, irányát, végpontjait elég pontosan tudjuk megállapítani. Életrajzaink, melyek Magyar Lászlóról megjelentek, többé-kevésbbé hiányosak¹ s sok tekintetben tévesek. A »M a g y a r L e x i k o n « példaul², egy oly gyűjtemény, mely a megbízhatóság igényével lép fel, kimerítő életrajzát közli, de ez oly zavart és kuszált, hogy abból kiokosodni egyáltalában nem lehet; többek közt ily badarságokat ír Magyarról: »Afrika belsejét részletesen tárgyalja, különösen azon t i t o k z a t o s t a v a t, mely Afrika közepén a síkságon roppant nagy helyen elterül. A tó, mint ő írja, a legmeglepőbb és legidegenszerűbb buja növényzettel van fedve; sok folyó ömlik ki belőle, különböző irányban és a v í z r e á m i n t e u r ó p a i r a o l y k e d v e z ő t l e n, h o g y á m b á r m é g c s a k 3 5 éves, de már egészen ősz és öregnek néz ki. Magyar az egyenlítő-től délre a nyugati parton fekvő nagy tavon sokkal tovább haladt előre, mint bármely más híres elődje, például Livingstone vagy Paillard.« Szükségtelen. említenem, hogy mindebből egy szó sem igaz, Magyar ilyesmit soha és sehol sem írt, azon tavakat, melyeken Livingstone járt, soha sem látta, Paillard nevű utazó pedig Dél-Afrikának azon vidékén egyáltalában nem járt.

¹ Egyedüli helyes életrajzát Hunfalvy János közölte a *Budapesti Szemle* 1874. évf., 324–339 lapjain, de ez azon szűk keretnél fogva, melybe szorítva volt, nem terjeszkedhetett ki Magyar utazásainak beható ismertetésére s egyes homályos pontok felderítésére.

² XI. kötet, 584. lap.

Ha mi saját magunk ily képtelen és koholt dolgokat terjesztünk Magyar Lászlóról s nem igyekszünk utazásainak néhány homályos pontját tisztázni, nem lehet csodálnunk, hogy Magyarról a külföldön is téves fogalmak vannak elterjedve. A külföld egyes írói megtagadnak Magyartól: minden érdemet s minthogy egyes állításai tévesek, távolságbecslései nagyrészt hibásak, és földrajzi nevei gyakran eltérnek az újabb utazók által említett helynevektől, azoknak semmi fontosságot nem tulajdonítanak. Erre például a következő szolgálhat. *Hassenstein Bruno* Petermann Geogr. Mittheilungen-jeinek 1862. évfolyamában Kongo és Angola térképét közölve, a 442. lapon Magyar helyneveit bírálgatja, melyeket ő kongói naplójában használ, s így szól:

»Die Lage des von ihm genannten hohen Berges Mu Serra und die Mündung des Plusses Mutu-an-kapuka bleibt freilich nach dieser, aller Entfernungs- und Richtungsangaben entbehrenden Beschreibung sehr ungewiss und die Schilderung einer Fahrt den Zaire aufwärts bis zu den Fällen von Upa (ob die Yellala Tuckey's?) mit Angabe einer Menge neuer Namen verliert ebenfalls an geographischem Werth, da die hier gegebenen Entfernungen oft um mehr als das Dreifache übertrieben sind. Die Erkundigungen, welche Magyar von portugiesischen Sklavenhändlern über den oberen Lauf des Zaire einziehen konnte, scheinen uns nicht von der Art, um viel Vertrauen einzuflößen und sind schwer mit den sorgfältigen Erkundigungen Livingstones zu vereinigen.«

Eme szigorú bírálat azonban teljesen indokolatlan és igazságtalan, mert azt látjuk, hogy ama inkriminált helynevek az újabb utazók, Stanley, Johnston, Chavanne, Baumann, Weinek útleírásaiban egy-két kivétellel mind előfordulnak s Magyar leírása az újabb tudósításokkal teljesen összevág. Az Upa, vagyis a Faroszongo vízéről íj. Jankó János kimutatta, hogy az nem egyéb, mint a Jellala vizesés, s egyúttal előadta amaz okokat, melyek miatt a Faroszongo név ma már nem használatik.³ Ami pedig a Kongó felső folyásának vázolását illeti, valóban bámulnunk kell Hassenstein naivságát, aki nem vette észre, hogy Magyar ez alatt voltaképp a Kuangót értette, melyet ő a Kongó felső folyásának tartott s melynek partjain az újabb utazók, Mechov, Capello és Ivens konstatálták mind ama helynevek létezését, melyeket Magyar említ.

Ez az egy példa is eléggé mutatja, hogy Magyar László érdemeit sokan azért kicsinylik mert működésének java részéről tudomásuk sincs. Igaz, hogy Magyar kisebb tudósításai külföldön kevésbé ismeretesek s így nem szabad nagyon csodálkoznunk, ha újabb utazók a maguk érdemeiül rónak fel oly felfedezéseket, melyeket Magyar László már 30 évvel ezelőtt megtett. Nagy port vert fel ezelőtt 10 évvel az a hír, hogy Serpa Pinto Dél-Afrikában világos színű néger törzset fedezett fel, a mukaszereker törzsét, pedig Magyar ezt a törzset már 1852-ben fel fedezte s értekezéseiben oly hű leírást közölt róla, mely Serpa Pinto 1/4 századdal később kelt tudósításával mindenben megegyezik. Hasonlóképp Magyar volt az első, a ki a Kuando, Kubango és Kuitu folyásairól az első megbízható híreket adta, melyeket az újabb utazók, Duparquet, Selous, Schulz s mások csak újra felelevenítettek, s azután saját érdemeikként kürtöltek világgá; pedig a prioritás határozottan Magyar Lászlóé. S ilyen esetet többet is sorolhatnánk fel. E körülmény arra bírt engem, hogy már 1884-

³ *Földrajzi Közlemények*, 1887. évfolyam, 507. lap.

ben a Serpa Pinto útleírásának magyar kiadásához készült történelmi bevezetésben⁴ rövidén egybeállítsam mindazt, amit Magyar László délafrikai utazásáról tudunk, de a rendelkezésemre álló tér oly csekély volt, hogy csakis főbb vonásokban vázolhatam Magyar utazásainak ama részét, melynek teljes képét csak hosszas kutatás után lehetett irataiban itt-ott szétszórt megjegyzéseiből összeállítani. Reményilem azonban, hogy nemsokára alkalmam lesz Magyar egész működését biographice és kritikailag kidolgozni s ezzel elejét venni ama kalandos híreknek, melyek Magyar felől – sajnos minálunk is – bővében el vannak terjedve.

Ez alkalommal Magyarok egyik úti vázlatát akarom bemutatni, mely eddig Magyarországon teljesen ismeretlen volt s a külföld előtt is már feledésbe ment. E vázlat jelentés, melyet Magyar Dél-Afrika belsejéből, Gambosból 1854. március 21-én a benguelai kormányzóhoz intézett s mely portugál nyelven a Boletim e Annales do Conselho Ultramarino 1856. évfolyamában jelent meg s hazánkban csak társulatunk könyvtárában van meg. E jelentés ifj. Jankó János és Xántus János urak fordítása szerint ekként hangzik:

Dél-Afrika belsejéről a benguellai kormányzóhoz intézett levél

Kegyelmes uram!

Nem régen érkeztem meg Afrika belsejébe tett második utazásomról s különös örömmel tudtam meg a Boletim Official útján a nagy lelkesedést és tevékenységet, melyet ő leghivebb Felségének kormánya kifejtett és az ezen kontinens belsejének felderítésében folytatólagosan is kifejt az által, hogy állandó közlekedést igyekszik létesíteni a nyugati és keleti tengerpart között, ily dicséretes cél eléréseért semmi áldozatot sem kimélvén, jutalommal és kitüntetéssel buzdítván az értelmesebb és bátor utazókat, kik nyugatról kiindulván átszelik a belföld sivatagjait Mozambikig vagy Kilimaneig, kiigazítandók a földrajzi térképek tévedéseit, különös tekintettel a folyók hálózatára, melyek rendkívül gazdagok és érdekesek s melyeket személyes tudomásom szerint ezen felfedezésekig csak kevésbé vagy épen nem ismertek a földrajzirók.

A mondottak alapján úgy vélem, hogy nem szabadna többé a sötétben maradnom, s habár tehetségem gyenge, mégis a tudomány oltárára leteszem azon szerény eredményeket, melyeket Afrika bensejében utazásom 5 évi ideje alatt gyűjtöttem, kívánván ez által a mennyire tőlem kitelik, Ő Felségének a tudomány emberiség érdekében megindított törekvéseit előmozdítani.

Előterjesztve ezen tényeket, van szerencsém Kegyelmednek, kinek kiváló és tág irodalmi képzettsége ismeretes, felfedezéseimről szóló rövid leírást küldeni, kérvén miszerint azon esetre, ha azokból a közjó érdekében valami haszon vonható, méltóztatnék azokat Ő Felségének központi kormánya elé terjeszteni.

1849. év elején indultam Benguellából keleti irányban s keresztül haladva Amba és Bailundo hegyein, Bihéig jutottam el, leírván amennyire tőlem kitelt, az említett vidékek fizikai földrajzát, meghatároztam a folyók egy részének futását és eredetét,

⁴ Utazások könyvtára, szerkeszti a magyar földrajzi társaság, 2. kötet.

melyek habjaikat a tengerbe hömpölygetik a d. sz. 9. és 12. foka közt, minők a Longa, Cuvo, Novo Redondo, Qui-combo, Egypto, Rio Tapado és Anha. Megfigyeltem ezen országokat földrajzi, növény- és ásványtani szempontból, mely tekintetekben mindmegannyi dús, gazdag és érdekes. Azután néhány hónapot Bihében késlekedvén, újra felkerekedtem utam folytatására ugyanazon irányban és átkeltem a gyönyörű Quanzán, két csillagászati méréssel meghatároztam ezen folyó forrását, mi annál is inkább érdekelt, mert tudomásom szerint ezen fontos pontot máig hibásan jegyezték fel Afrika térképén. Innen KÉKi irányban haránt szeltem át Lu-chasi és Bunda terjedelmes birodalmát, feljegyeztem több hajózható folyó futását, minő a Vindica, Carima, Cuima, Cambale, melyek vizüket mindnyájan a Kuanzába viszik. Kariongo királyság földjén irányt változtatván. K. felé haladtam Quiboque kiterjedt és elhagyott őserdőiben, elérvén az afrikai kontinens déli felének tetőpontját, mely meghatározásaim szerint a d. sz. $10^{\circ}6'$ és a k. h. $21^{\circ}29'$ (Greenw.) alatt s barometriaai számításom szerint 5200 láb magasan fekszik a tenger színe felett.

Kételkedem vajjon található-e más ily pont, mely geográfus előtt oly nagy érdekekkel birhatna mint ezen pont, melynek kis 30–40 leguányi területén igen sok gyönyörű folyó veszi eredetét, melynek egy része vizét, nyugat felé futván, az Atlanti óceánba, más része ellenkező iránynyal az Indiai óceánba veti s következőleg jogos és méltányos, ha a Quiboque ország a dél-afrikai folyók anyjának neveztetik. A fent elősorolt Cuima Cazima, Cambalen kívül még az óriási és bővizű Cassabi folyó is itt ered, amely kelet felé való futásában Lobar és Cateina-Cabita országokat elválasztja a nagy Lunda országtól, ahonnan egyesülvén a Lulua folyóval, irányát ÉK. felé változtatja s mintegy egy legua szélességben az indiai óceánba ömlik, oly ponton mely eddig ismeretlen volt: innen fakadnak még továbbra a Lugebungo, Luteniibo, Lumegi, Lume, Luena, Quifumaga, melyek a hajózásra mind alkalmasak, és a nagy Diambege mellékfolyói, mely szerintem azonos a Zambezi vagy Sena folyóval, mely Quelimane tövében szakad a tengerbe.

Afrika ezen részeiben egy évi és három havi tartózkodásom alatt, miközben a d. sz. $4^{\circ}41'$ és a k. $25^{\circ}45'$ -ig hatoltam a Diambege folyó forrásáig, főleg arra ügyeltem, hogy minél inkább kiegészíthessem ezen kiterjedt és mindeddig ismeretlen több birodalom föld- és természetrajzi ismeretét, a nép statisztikai és politikai viszonyait és végül meteorologiai feljegyzéseimet kötelességemnek tartottam semmit sem mellőzni, mi az eddig ismeretlen s óriási országok földrajzi ismeretére fényt vethet.

Benguellaba való visszatértem előestéjén, 1851. év május havának végén Chaquilemben, Lunda országban egy arabul irt térképre akadtam, melyet emberek hoztak, kik közt a Diambege vidéki csapaton kívül még egy pár marokkói volt, kikkel ott találkoztak; nem tudván azonban arabul nem oldhattam meg az említett térképet. Ezek (t. i. a marokkóiak) azután csatlakozva Coimbra őrnagy úr embereihez, azokkal Quissemboba jutottak, Bundaországba, ahol a nevezett őrnagy úr üzlettel bir és a honnan vele Benguellába jöttek ide megérkezésük azonban öt hónapig tartott, midőn már ismét az ország belsejében voltam Quanhamában, ahol levél útján értesültem megérkezésükről.

Második utazásom, melyre Benguellából indultam ki KDKi irányban, átmenve a Quilenge, Uambo, Humbe, Camba vagyis Canhama földön a d. sz. $20^{\circ}5'$ és a k. h. $22^{\circ}40'$ -ig, nem volt kevésbé érdekes. Itt a déli részekben minden tekintetben meg-

változik a kép; ezen nagyobb részt pusztai országok természetvilága az éjszakai hullámos területű vidékekhez képest nagy változást mutat fel, e részben pásztor és vándornépek jelleme és életmódja majdnem egészen vad, miért is a területükön való átköltözés, főleg a köztük folyton létező hadakozások miatt igen bajos és veszedelmes. Camba országában átkeltem a Cunene pompás folyamán, mely eredetét a galanguei hegylánczból veszi Caconda székhely közelében s éjszaktól DDK felé irányult futásában átszeli az ambuellák földjét, elválasztván Molando, Camba, Humbe és Donguema országokat Quanhama birodalmától s mellékfolyóktól táplálva egy nagy homoksivatagon megy át s lassú habjait a Mucimba birodalmon át küldve, a Cabo-Negrotól délre az Atlanti óceánba ömlik. Quanhama kiterjedt országában 9 hónapot időztem, mely idő alatt alkalmam volt nagy, sűrűn népesített és jól ellátott vidékeket kikutatni, melyeknek nevét sem ismeri a mai geografia.

Bizalmas és hatalmas barátokat szerezvén Quanhama hatalmas királyánál Haimbirinél, ezek megkönnyítették előrenyomulásomat e barbár és vad népek között, ahová előttem európai ember – amint mondják – még sohasem nyomult.

Megcsináltam, amennyire ezt tehettem és lehetséges volt, sok még ismeretlen föld vízrajzi ismeretét, melyek Quanhamától délre és délkeletre egészen az angolok Jóremény-foki gyarmatáig terjednek s feljegyeztem a nép politikai és statisztikai viszonyait. E vidékek vízrajza sokkal szegényesebb és kivéve a pompás Cubangot, melynek forrása a galanguei hegyekben buzog és mely keletről DKi futásában e kietlen országok egy részét öntözi s Indirico országában a Cuitóval egyesülvén igen megnövekszik, vizét a Riambegebe önti a Mococoták országában, ezt kivéve az egész területen nincs más megemlítésre érdemes folyó. Ellenkezőleg igen gazdagnak mutatkozik ásványok tekintetében, főleg érczek bőségében, mint ezüst, réz és ón.

Mult 1853-év október havában Quanhaniában három teherhordóval találkoztam. kik Hai Dongában, Quanhamától DDKre születtek s ezek azt mondták nekem, hogy ott három ember fog megérkezni, kettő lovon, egy ökrön, kik délről jönnek a Macimbák országán át. Ámbar ott egy galambtenyésztő volt, ki portugálul beszélt, még sem voltam képes megérteni, s csak annyit tudtam felfogni, hogy angolok voltak, kiket ő vezetett s a benszülöttek leírása szerint ezeknek kék szemük és veres hajuk és szakálluk volt. Ezt megtudván, elhatároztam, hogy az említett fehéreket értesitem, hogy velem találkozzanak, annál is inkább mert állítólag mindössze csak három napi út választott el; de nagy fájdalommal tudtam meg, hogy ezalatt már elutaztak befelé, mert a benszülöttek őket megakarták ölni, azért mert ezek nem akartak elefántcsontot venni és mert engedelmségük nélkül meglátogatták ezek ezüst és rézbányáit, melyek Cinama Holomunda nevével bírtak; másrésztől elutazásomat az ezen népek közt kitört himlőjárvány végkép megakadályozta. Néhány nap múlva Aimbirinél megtudtam e délről jövő fehérekről, hogy őket nagyszámú fegyveres fehér lovas kíséri, kik elpusztítják a mucimbák és mugangelák országát, az elsőktől bányákat foglalják el, a másodiktól a baromcsordákat hajtják el, miután előzőleg a benszülöttekkel megverekedtek s azokat le is győzték; ezek közül most sokan remegve keresnek menedéket Quanhamában. A menekültektől végre pontosan megtudtam, hogy minő távolságban lehetnek e fehérek, szerintök 9–10 napi rendes menet után elérném őket és így e hely a 25. és 26. d. sz. fokok közé esik. Az említett fehér emberek valószínűleg kíváncsi utazók, kik ezen a különféle fémekben oly gaz-

dag bányavidéket jöttek felkutatni. Csak ezt kell meg megtudni, hogy a mondott fegyveres sereg a Fokföldről indult-e ki vagy az Algoa öbölből valamely kormány rendeletéből, vagy csak vakmerő kalandorokból alakult, kik bőséges zsákmány reményében a saját szakálukra és kockáztatva támadták meg e nagy terjedelmű vidéket.

A gambókhöz való visszajövetel alkalmával az ottani helytartó F. G. Cabral de Mello a legszivesebb fogadtatásban és vendégszeretetben részesített, aki tudatta velem, mily élénken érdeklődik Ő Felsége kormányzója Afrika bensejének felderítése iránt és hogy mily magas gondjaiba vette ezen felfedezések előmozdítását. A figyelem és hála arra kötelez, hogy itt e hivatalnok nagy tekintélyéről és alkalmas voltáról néhány dolgot elmondjak. A központi kormány által ide küldetvén ezen vidékek helytartójának, ahol még csak kevés idővel azelőtt vad, szilaj és kormányozhatatlan volt a nép, ott ő anélkül hogy erőszakhoz fordult volna, csupán tekintélyének gyakorlására támaszkodva barátságos modorával és szelíd szokásaival a népet az engedelmesség oly fokára emelte fel s ugyanazon időben Ő Felsége kormányzójának tekintélyét annyira beléje csepegtette, hogy most a Gambó nép egészen letelepült, ami nagy előny, mert így most itt a kereskedelem felszabadul minden kényszer alól s az élet és vagyon teljes biztonságnak örvend; s mindez a kitűnő F. G. Cabral de Mello nagylelkű tevékenységének és buzgóságának köszönhető.

Itten röviden előadtam, amit a művelt emberek fölvilágosítására szükségesnek tartottam. Mihelyt azonban Ő Felsége kormánya engemet megbizna utazásaim, részletes leírásával, melyek alatt új felfedezéseket tettem, azt igen nagy örömmel tenném, geographiai, fizikai, politikai és statisztikai szempontból, hozzácsatolván a feljegyzett csillagászati adataimnak feldolgozását s egy új földrajzi térkép szerkesztését Dél-Afrika ezen feléről, mivel láttam hogy még a legújabb és leghitelesebb térképek is, minő Balbié, Malte-Bruné és Steiné, tévednek. Kiterjedt és jól benépesített országok teljesen ismeretlenek, soknak neveit összecserélik; az irány és csillagászati meghatározás hamis, a vízrajzi rendszerek ismerete zavart, miután egészen sötétben vannak azon nagyszerű folyók, melyek a civilizáció és haladás fővezetői; óriás és a hajózásra alkalmas bővizű folyók hálózák be különböző irányban ezt a kiterjedt kontinenst és ezek nagy részén a nép folyton közlekedik száz és száz mértföldnyi távolságban; ezeket akarom én megismertetni. Kimutatom Ő Felsége kormányának azon úgy a tudományra, mint a kereskedelemre előnyös irányokat, melyeket az utazó ma az afrikai kontinensen keresztül legbiztosabban követhet, mert ezek hosszának nagy részét én magam bejártam, s azzal a vágygyal teszem ezt, hogy amennyivel képes vagyok, használjak a tudomány javának, a mely vágyamat Felsége kormánya annyira kegyeibe vette, hogy eredményeimet biztosíthatom úgy az emberiség javára, mint Portugallia dicsőségére.

Isten óvja meg Kegyelmedet.
Gambos, 1853. március 21-én.
A benguelai kerület kormányzójának.

Aláírva
Magyar László Imre

Ha már most felvetjük azt a kérdést, hogy e jelentés mennyivel gyarapítja Magyar László nagyon is hiányos életrajzát egyfelől, s délafrikai ismereteinket másfelől, úgy csak az első kérdésre kapunk öröndetes választ. Magyar utazásainak képe ez által csakugyan lényegesen bővül, mert megtudjuk belőle, hogy ő 15 hónapot töltött Kalunda országában vagyis a Muata Jamvo birodalmában, hogy 1851. május végén indult onnan visszafelé, hogy második útjára Benguelából indult, hogy Kanyamában 9 hónapot töltött, s 1854. március 21-én már ismét Gambosban volt, ahonnan a fentebbi jelentést küldte.⁵ Ezen adatokból, összevetve azokat ama napló töredékekkel, melyek Magyartól fennmaradtak s ama egyes apró megjegyzésekkel, melyek munkáiban szétszórva fellelhetők, most már elég pontosan megállapíthatjuk Magyar második (délkeleti) nagy utazásának idejét, irányát s végpontjait. E helyen csak röviden akarom ezen – eddigelé teljesen ismeretlen – utazását vázolni.

Magyar László 1852. év tavaszán indult el Benguellából; ez útjában nem kísérte el neje, ezt mint mondja, utazásából hazaküldte, azaz valószínűleg Bihében hagyta; kísérői csak elefántvadászai és rabszolgai voltak. Célja volt ama terjedelmes vidék kikutatása, mely Benguellától délkeletre a Kunéne és Kubango folyók közt elterül s azon korban még teljesen ismeretlen volt. Délkeletnek haladva, útját mindenek előtt Kilenguesz tartománynak vette s a Hetála folyón átkelve Kilenguesz erődbe érkezett. Innen Hahi vagy Hay tartományon át Gambo- vagy Gambosba utazott; e tartományt 1852. június 23-án hagyta el s 11 napi fáradságos utazás után az afféi homoksivatagon keresztül, hol csak gyéren vala található az iható víz, július 2-án elérte Kámbe ország határát. Néhány nappal reá eljutott a Kámbe tavához, mely a Kunene folyam kiáradásainak köszöni létét, 10-én pedig Kombálába, az ország fővárosába vonult be. Magyar László politikai zavarok miatt csak egy hét múlva folytathatta útját 60 főre szaporodott kíséretével s megtartva a DKi irányt, július 21-én Muszandánál elérte a hatalmas Kunene folyamot s azon rögtön át is kelt. Most Kanyáma vagy Oukanyáma ország terület el előtte s augusztus 10-én ennek fővárosát. Nambambit érte el. Itt Haimbiri király barátságos fogadtatásban részesítette s Magyar 40 napot töltött nála. Szeptember 20-án folytatta útját. Ezzel megszakad uti naplója.⁶ Fentebb közölt jelentéséből kitűnik, hogy ő ez országban 9 hónapot töltött, de alábbi fejtegetésünkéből elég világosan ki fog derülni, hogy e 9 hónapot nem egyhúszamban, – hanem a libebei útja által ketté választva – töltötte ott. Mi csak annyit tudunk, hogy Oukanyámából Oukongáriba (Kongári, Ovakuangári) folytatta útját, keleti irányban. Bundzsánál (Bungysa) elérte a Kubango vagy Okovango folyamot s hajóra szállva, két napi járóföldre az éjszokról jövő Kuitu an Zambuella folyóhoz ért, mely Indiriko vagy Dariko helységnél ömlik a Kubangóba; ugyanazon folyó ez, melynek forrásvidékét a Kimbándi földön Bakumánál 1851. nyarán látogatta volt meg.

⁵ A jelentésben toll- vagy sajtóhiba folytán 1853. márcz. 21-e olvasható 1854. helyett; hogy ez csakugyan csak ilyen hiba, kitűnik abból hogy a jelentésben említés tételik, hogy Magyar »a múlt 1853. év október havában« Kanyamában volt.

⁶ Kirándulás Kámbe és Oukanyáma országokba (Magyar László délafrikai levelei és naplókivonatai, kiadta Hunfalvy János, Pest, 1857, 60–92. lap.

»Itt az elefántcsont beváltására költöző karavánok – írja– átkelnek a Kubangó déli partjára s innen egy napi utazással Mukurszut, vagyis Libebét érik el, mely rendesen céljuk rendeltetése helye lévén, ezen túl délre nem mennek a karavánok, de még a kapzsi, nyereségvágyó Libebe főnök is őket tovább utazni meg nem engedi, mint vélem is cselekedte, amidőn ajándékokkal vegyített kérésemet, a folyamon lehajózni, makacsan eltávolította.«

Ha nem is valósíthatta meg Magyar szándékát, hogy a Kubangó folyót, melyet innen Tioge vagy Tiudsének neveznek, a Ngámi tóig kövesse, úgy Libebéből mégis tehetett egy nagyobb kirándulást, mely őt Dél-Afrika belsejébe jóval tovább vezette, mint róla tudomásunk volt. Magyarnek ugyanis Libebében tartózkodása alatt értésére esett, hogy Livingstone Dávid Linyántiban tartózkodik; hogy vele találkozassék,

»az említett utazót a Zsenzse kaffer országokban fölkeresendő több napijáró kirándulást tett, de Sikeretuba érkezvén, már nem találta ott.«⁷

E fontos adatot Magyar Hunfalvy Jánoshoz intézett, Bihében 1856. aug. 20-án kelt levelében közölte Zsenzse-ország, mint Cameron munkájából tudjuk⁸ nem más, mint Linyánti vidéke, melynek fővárosában, Linyántiban, azon időben Szekeletu főnök uralkodott, s így kétségtelen, hogy Magyar László Linyántiig hatolt előre, – oly tény, melyről egészen 1884-ig, amidőn ezt az Utazások könyvtárának III. kötetében⁹ először kimutattam, tudomásunk nem volt.

Magyarnak ez a jegyzete azért is igen becses, mert segélyével képesek vagyunk meghatározni az időpontot, melyben Magyar Libehében és Linyántiban járt. Tudjuk, hogy Livingstone 1853. május 23-án érkezett Linyántiba, de egy héttel reá lázba esett s egy hónapig volt kénytelen ott vesztegelni;¹⁰ Livingstone tehát 1853. június második felében vagy vége felé hagyta el Linyántit s így Magyar csak e hó végén vagy június elején érkezhetett oda. Minthogy Magyar pusztán csak azon célból rándult Linyántiba, hogy ott Livingstone-al találkozzék, feltehető, hogy terve meg-hiusultával azonnal visszatért Libebébe s így neki oda július elején okvetetlenül meg kellett érkeznie. Minden jel arra mutat, hogy ő innen is azonnal utnak indult.

Magyar Libebéből szárazföldi úton tért vissza Oukongáriba; útjának vonala, mely egészben véve keletnyugati irányt követett a Kubangó vagy Okovangó folyótól délre maradt. A népes Kongári vidéket jobbra hagyva 12 napi utazással a Donga vagy Ondonga tartományt érte el. 1853. október havában ismét Kanyamában volt, azután a Kunéne folyóhoz sietett, melynek egy részét a mosszamédeszi portugál kormányzó felszólítására megvizsgálta; kétségtelen azonban, hogy Magyar nem sok időt fordított a Kunéne kikutatására, mert Humbe tartományon keresztül utazva, 1853. decz. végén már Eupatában, Ohila országban találjuk őt, ahonnan decz. 25-iki kelettel 3 levelet küldött Magyarországra. Miután súlyos szemnyavalyáját kiheverte, Ohilából ismét dél felé rándult Gambosba, hol Cabral de Mello helytartó őt a

⁷ Magyar László délafrikai levelei és naplódöredékei. 10. lap.

⁸ Cameron, Across Afrika. 11. kötet, 174. lap.

⁹ ⁴ Serpa Pinto utazása Afrikán keresztül. 19. lap.

¹⁰ Livingstone, A popular account of missionary travels and researches in South-Africa. London 1861. 121. lap.

legszívesebb fogadtatásban részesítette. Itt kelt fönntebb közölt jelentése 1854. márczius 21-én. Gambosból – úgy látszik – ismét visszatért Ohilába s onnan egyenesen Bihé felé indult. Magyarnek ekkor már csak kevés kísérője volt, így történt hogy útközben Luszeke tartomány lakatlan erdeiben rablócsapat megtámadta,¹¹ de Magyar a megtámadókat csakhamar elkergette. Luszekéből Magyar, átkelve a Kunene folyón, KÉKi irányban elérte a Kubango folyót, meglátogatta ennek dsámbai vízéseit s hosszabb időt töltve Kakingiben, 1854. derekán Bihébe érkezett vissza. Második nagy utazása ezzel véget ért.

¹¹ Délafrikai utazások, 1. köt., 421. lap.